ABU NASR FOROBIYNING MEROSINI O‘RGANISH

O‘ralova Odina Ravshanovna- JDPU Pedagogika ta’limi nazariyasi kafedrafedrasi katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola o‘rta asrlar islom falsafasining o‘ziga xos o‘rniga ega bo‘lgan faylasuf olim va mashhur alloma Abu Nars Farobiyning o‘z ishlarida pedagogik sistema va tushunchalar bilan shakllantirilgani haqida. Farobiy dunyoni ilm tizimli ravishda ko‘rgan, shuningdek, insonning ma’rifati, rivojlanishi va jamiyatdagi o‘rnini kuzatuvchi pedagogik prinsiplar va amallar haqida yoritilib beriladi.

Kalit so‘zlar: rivojlanish, tarbiya, pedagogika, ta’limga borish, o‘sish, shaxs, ilmiy, amaliy, jamiyat, ijod, rahnamolik, g’oya, ma’naviyat.

Аннотация:В данной статье речь идет о педагогической системе и концепциях Абу Нарса Фараби, философа, ученого и известного учёного, занимающего особое место в средневековой исламской философии. Будет объяснено педагогические принципы и практики, которые наука систематически видела в мире Фараби, а также просвещение, развитие и место человека в обществе.

Ключевые слова: развитие, образование, педагогика, воспитание, рост, личность, научное, практическое, общество, творчество, лидерство, идея, духовность.

Annotation: This article deals with the pedagogical system and concepts of Abu Nars Farabi, a philosopher, scientist and famous scholar who occupies a special place in medieval Islamic philosophy. The pedagogical principles and practices that science has systematically seen in Farabi's world will be explained, as will enlightenment, development and man's place in society.

Key words: development, education, pedagogy, upbringing, growth, personality, scientific, practical, society, creativity, leadership, idea, spirituality.

Abu Nasr al-Farobiy, 9-10 asrlar davomida yashagan O‘zbekiston hududida yashab ijod qilgan qomusiy olimdir. Farobiy barcha dunyo mamlakatlari mutaxassislari tomonidan bilimlarni o‘rganishga, ma'naviy va intellektual rivojlantirishga qo‘yilgan tajriba va qobiliyatlarini biladigan faylasuf deb tan olingan.Farobiy ta'limiy merosi, bir qator asosiy tamoyillar asosida ishlaydi, shular jumlasidan, xalqaro insoniyat tarixida sanoat, ilm-fan, falsafa va madaniyatga oid muhim asarlar rivojlantirdi. Uning qurgan Uning qurgan meros orqali (Ibn Sinoning tafsiliy merosxonasi, Ilm al-Musiqi, Ilm al-Falsafa, Ilm al-Madaniyat va boshqalar) bir qancha asarlarni misol qilib keltirilish mumkin.

Uning ta'limiy merosi haqidagi maqolalar, uning asarlaridan olingan ta'lim materiallari bilan birga o‘rganishni muhim ahamiyatga ega. Uning fikrlari va ilmiy

topshiriqlari o‘qituvchilar uchun navbatdagi tasdiqlanma bo‘lib, ta'limiy merosining mustahkamlanishiga yordam beradi. Farobiy yaratgan ta'limiy meros haqida yozilgan maqolalar, uning falsafa sohasida yuksak darajada bo‘lgan bilim darajasini ko‘rsatadigan muhim omillardan hisoblanadi. Uning ijodi haqida Moskva, O‘zbekiston, Qozog‘iston olimlarining monografiyalari, risolalari, maqolalari nashr etilgan. Shuningdek, Ozarbayjon, Tojikiston, Turkmaniston va boshqa respublikalarda ham muayyan ishlar olib borilmoqda. Shu ma’noda, biz ham o‘z tadqiqotimizda Forobiyning aqloqiy-ta’limiy qarashlarini tadqiq etmoqdamiz.

Forobiyning asosiy asarlari: "Fozil shahar aholisining fikrlari", "Falsafani o‘rganishdan oldin nimani bilish kerakligi to‘g'risida", "Falsafiy savollar va ularga javoblar", "Ensiklopediyadan mantiq bo‘limining bir qismi", "Ta'liqot" (sharhlar), "Inson a'zolari haqida risola", "Bo‘shliq haqida maqola", "Donolik asoslari", "Falsafaning ma'nosi va kelib chiqishi", "Hayvon a'zolari, funksiyasi va potensiyasi", "Mantiq to‘g'risidagi risolaga muqaddima", "Mantiq ilmiga kirish", "Ilmlarning kelib chiqishi haqida", "Musiqa haqida katta kitob", "Baxt-saodatga erishuv haqida", "Masalalar mohiyati", "Buyuk kishilarning naqllari", "Ilmlar hisobi", "Hikmat ma'nolari", "Aql to‘g'risida", "Ilmlar va san'atlar fazilati", "Qonunlar haqida kitob", "Substansiya haqida so‘z", "Falak harakatining doimiyligi haqida", "She'r va qofiyalar haqida so‘z", "Ritorika haqida kitob", "Hajm va miqdor haqida so‘z", "Musiqa haqida so‘z", "Fizika usullari haqida kitob", "Fazilatli xulqlar", "Jismlar va aksidensiyalarning ibtidosi haqida", "Aristotel "Metafizika" kitobining maqsadi to‘g'risida" va boshqalar. Forobiy asarlari 20-asrning 70—80-yillarida Toshkent va Olmaotada "Falsafiy risolalar", "Mantiqiy risolalar", "Matematik risolalar", "Ijtimoiy-axloqiy risolalar", "Tadqiqotlar va tarjimalar" nomlari ostida rus tilida nashr etilgan.

Forobiyning ilm-fan oldidagi xizmatlaridan biri uning yunon mutafakkirlari asarlarini sharhlaganligi va ularni yangi g'oyalar bilan boyitganligidir. Alloma, eng avvalo, Arastu asarlariga sharhlar bitgan, uning naturfalsafiy g'oyalarining targ'ibotchisi va davomchisi sifatida tanilgan. Forobiyning, shuningdek, Aflotun, Aleksandr Afrodiziyskiy, Yevklid, Ptolemey, Porfiriy asarlariga ham sharhlar yozganligi ma'lum. Bulardan tashqari, Gippokrat, Epikur, Anaksagor, Diogen, Xrisipp, Aristipp, Suqrot, Zenon asarlaridan xabardor bo‘lgan hamda epikurchilar, stoiklar, pifagorchilar, kiniklar maktablarini yaxshi bilgan.

Forobiy o‘rta asrda mukammal hisoblangan ilmlar tasnifini yaratdi. U "Ilmlarning kelib chiqishi haqida", "Ilmlarning tasnifi haqida" nomli risolalarida o‘sha davrda ma'lum bo‘lgan 30 ga yaqin ilm sohasining tavsifi va tafsilotini bayon qilib berdi. Mutafakkir tabiat va inson organizmiga xos bo‘lgan tabiiy jarayonlarni o‘rganuvchi ilm sohalarini birinchi o‘ringa qo‘ydi.

Forobiy borliq muammosini "vujudi vojib" va "vujudi mumkin ta'limotidan kelib chiqqan holda tushuntiradi. Uningcha, "vujudi vojib" barcha mavjud yoki paydo bo‘lishi mumkin bo‘lgan narsa, jism va moddalarning birinchi sababchisidir. Forobiy Allohga birinchi sabab, birinchi mohiyat, deb ta'rif beradi. Alloh birinchi

sabab sifatida boshqa sabab va turtkiga muhtoj emas. U yaratadi, lekin boshqa narsalar tomonidan yaratilmaydi. "Vujudi mumkin" esa barcha yaratilgan, mavjud boʻlgan va yaratilajak narsa va ashyolarni anglatadi. Forobiy tabiat, ashyo va jismlarning turli shakllari muayyan izchillik va zaruriyat boʻyicha yuz beradigan tadrijiy jarayonlar asosida paydo boʻladi, deb hisoblaydi. Butun mavjudotni sabab-oqibat nuqtai nazaridan 6 daraja (sabab)ga boʻladi: Alloh — birinchi sabab, ikkinchi sabab esa osmon jismlari, soʻng faol aql, jon (an-nafs), shakl (as-surat), podda yoki ashyolar (al-modda). Alloh—vojibul vujud, ya'ni zaruriy mavjudlik boʻlsa, qolganlari — vujudi mumkin, ya'ni jmkoniy mavjud narsalardir.

Bular bir-biri bilan sababiy bog'langan. Alloh, ya'ni "vujudi vojib" birinchi boʻlib aqli faolni yaratadi. Aql esa har bir sayyoraga xos aqlni yaratadi. Eng soʻnggi samoviy aql natijasida Yerdagi aql-ruh va barcha moddiy jismlar, ya'ni 4 unsur: tuproq, havo, olov, suv paydo boʻladi. 4 unsurdan esa nabotot olami, hayvonot olami, inson zoti va notirik tabiat vujudga keladi. Organik olamga oʻsimlik ruhi, hayvoniy ruh va insoniy ruh xosdir.

Yuqoridagilardan koʻrinadiki,olimning ilm, bilish va aql toʻgrisidagi ta'limoti nihoyatda keng qamrovli boʻlib, bugungi kunda ham oʻz dolzarbligiga ega. Forobiyning ushbu yoʻnalishdagi har bir asari va har bir mulohazasini chuqur oʻrganish, taxliliy tadqiq etish zamonaviy ilm-fanning yangi qirralarini kashf etishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.A.Forobiy. Fozil odamlar shahri. –T.: Yangi asr avlodi, 2016 y.
2.M.Xayrullaev. Ma'naviyat yulduzlari. –T.: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2001.
3.O.Xasanbaeva. Pedagogika tarixidan xrestomatiya.–T. "O'qituvchi", 1993.
4.Pedagogika tarixi. //A.Zunnunov va b. –T.: "Sharq", 2008, – B. 67-70.
5.Zunnunov A. Pedagogika tarixi. – Toshkent: Sharq, 2004. – B. 40.
6.A. Pedagogika tarixi. – Toshkent: Sharq, 2004. – B. 42.
7.Uralova.O.R.Abu Nasr Forobiy-inson ma'naviyatining yetuk tarbiyachisi. Jaxolatga karshi ma'rifat bilan kurashgan buyuk alloma (Abul Muyin Nasafiy) Ilmiy amaliy xalkaro anjuman.Toshkent 2019-yil dekabr.
8.Usmonova, M. (2023). OILAVIY NIZOLARDA FARZAND VA OTA-ONA MUNOSABATLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (I).
9.Usmonova, M. (2023). OILAVIY NIZOLARDA FARZAND VA OTA-ONA MUNOSABATLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (I).
10.Usmonova, M. (2023). OʻSMIRLARNING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI HAQIDA. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, *3*(3).
11.Usmonova, M. (2023). MAKTABDAN TASHQARI TA'LIM JARAYONIDA OʻQUVCHILARNI KASB-HUNARGA YOʻNALTIRISH TALABLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, *3*(3), 152-155.

12.Mamaraimova, R. (2024). КАК НЕ ПОДДАВАТЬСЯ ПРОВОКАТSIЯМ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 4(2), 23-29. извлечено от https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9644
13.Р.У.Мамараимова. (2022). ТАЪЛИМ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА ИНТЕРФАОЛ УСУЛЛАРДАН ФОЙДАЛАНШНИНГ МАЗМУН МОХИЯТИ. EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH, 2(12), 513–517. https://doi.org/10.5281/zenodo.7337651
14.Mamaraimova, R. (2022). УМУМ ТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА ПСИХОЛОГИК ХИЗМАТНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ПСИХОЛОГИК АСОСЛАРИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(6). извлечено от https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/5549
15.Mamaraimova, R. (2021). КИЧИК МАКТАБ ЁШИ ЎҚУВЧИЛАР КОМПЕТЕНТЛИК ХУСУСИЯТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ БАЪЗИ ЖИҲАТЛАРИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, (2). извлечено от https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2967
16.Odiljonova, X. (2024). O ‘QUVCHILARDA VALEOLOGIK TAFAKKURNI O‘STIRISHNING NAZARIY ASOSLARI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, *4*(1), 3-11.
17.Qarshiboyeva, G., & Odiljonova, X. (2022). ЎҚУВЧИЛАРДА ВАЛЕОЛОГИК БИЛИМНИ ОШИРИБ БОРИШ АСОСЛАРИ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, *2*(5).
18.Odiljonova, X. (2024). “MEN” KONSEPSIYASIGA YONDASHUVLARNING O‘ZIGA XOSLIGI. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, *4*(1), 62-70.
19.Odiljonova, K. (2023). PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF HEALTHY THINKING IN STUDENTS. *Science and innovation*, *2*(B4), 267-272.
20. Sangirova, N. (2024). SHAXS IJTIMOIYLASHUVIDA OILANING ROLI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 4(2), 69-73. извлечено от https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9725
21.Sangirova, N. (2024). ШАХСДА ГЕНДЕР УСТАНОВКАЛАРИНИНГ ЎЗИНИ-ЎЗИ ИДРОК ЕТИШ БИЛАН БОҒЛИҚЛИГИ МУАММОЛАРИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 4(2), 74-81. извлечено от https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9749
22.O‘tamuradova, G. (2024). БЕРУНИЙНИНГСОҒЛОМ АВЛОД ТАРБИЯСИ ҲАҚИДАГИ ПСИХОЛОГИК ҚАРАШЛАРИ . Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 4(2), 95-103. извлечено от https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9764
23.Mamaraimova, R. (2024). ПСИХОЛОГИЯ РЕЛИГИОЗНАЯ ИСПОВЕДИ И МЕДИТАЦИИ . Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 4(2), 30-36. извлечено от https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9645

24.Mamaraimova, R. (2024). КАК НЕ ПОДДАВАТЬСЯ ПРОВОКАЦИЯМ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 4(2), 23-29. извлечено от https://ppmedu.jdpu.uz/index.php/ppmedu/article/view/9644

25.Ахмедова Насиба Ачиловна. (2022). КИЧИК МАКТАБ ЁШИДАГИ ЎҚУВЧИЛАРДА ИЖТИМОИЙ КОМПИТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ. EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH, 2(12), 529–532. https://doi.org/10.5281/zenodo.7337671

26.Р.У.Мамараимова. (2022). ТАЪЛИМ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШДА ИНТЕРФАОЛ УСУЛЛАРДАН ФОЙДАЛАНШНИНГ МАЗМУН МОХИЯТИ. EURASIAN JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH, 2(12), 513–517. https://doi.org/10.5281/zenodo.7337651

27.Mamaraimova, R. (2022). УМУМ ТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИДА ПСИХОЛОГИК ХИЗМАТНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ПСИХОЛОГИК АСОСЛАРИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, 2(6). извлечено от https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/5549

28.Mamaraimova, R. (2021). КИЧИК МАКТАБ ЁШИ ЎҚУВЧИЛАР КОМПЕТЕНТЛИК ХУСУСИЯТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ БАЪЗИ ЖИҲАТЛАРИ. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, (2). извлечено от https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/2967

29.Ўралова, О. Р. (2023). МАЪНАВИЙ ТАРБИЯ МУҲИМ ИЖТИМОИЙ ЗАРУРИЯТ. *Oriental Art and Culture*, *4*(3), 777-781.

30.O'ralova, O. (2021). АБУ НАСР ФОРОБИЙ МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ТАРБИЯ ХАҚИДА. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (3).

31. O'ralova, O. (2021). АБУ НАСР ФОРОБИЙ ИЛМИЙ-МАЪРИФИЙ МЕРОСИНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (1).

32.O'ralova, O. (2022). ОИЛА–РУҲИЙ-МАЪНАВИЙ ҚУВВАТ МАНЗИЛИ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, *2*(5).

33.O'ralova, O. (2021). Абу Наср Фаробий илмий-ижодий меросида манавий–ахлоқий ғоялар талқини.. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (1).